

POČÁTEK ARABSKO-IZRAELSKÉHO KONFLIKTU

Původ arabsko-izraelského konfliktu je předmětem nesčetných debat. Za jeho prvo-počátek se považují například biblické nepřátelství mezi dvěma Abrahámovými syny, Izákem a Izmaelem, nástup islámu, hádka proroka Mohameda s medínskými Židy, zrod sionismu v devatenáctém století či britská koloniální politika na počátku století dvacátého. Přesvědčivé důkazy lze předložit pro všechny zmíněné výchozí body, tato kniha se však pokusí ukázat, že arabsko-izraelský konflikt se na Blízkém východě objevil společně s příchodem nacionalismu a že tento konflikt je, zjednodušeně řečeno, střetnutím mezi soupeřícími nacionalismy.

SIONISMUS A ARABSKÝ NACIONALISMUS

Sionismus a arabský nacionalismus nastoupily v devatenáctém století cestu paralelního vývoje jako převážně sekulární politické ideologie založené na emancipaci a sebeurčení. Obě se zrodily v intelektuálních kruzích jako odpověď na výzvy přicházející v tomto období z Evropy (Tessler, 1994) a obě se rozvíjely kolem konceptů identity, národnosti, dějin, náboženství a kultury.

Klasický sionismus byl zakořeněn v tradičních vazbách, které Židé v **diaspoře** zdůrazňovali vůči „Zemi izraelské“ ve víře, že s příchodem Mesiáše dojde k obnovení židovské nezávislosti. V rámci evropského osvícenství, Francouzské revoluce a nových konceptů občanství či politického života se klasický sionismus začal na pozadí celých staletí nerovnosti a pronásledování přetvářet v moderní sionismus politický (Laqueur, 1974). Ideologickým základem moderního politického sionismu se stalo následující: židovský lid tvořil národ a tuto národnost bylo potřeba opětovně stvrzovat; asimilace byla odmítána, protože nebyla ani žádoucí, ani považována za možnou; antisemitismus mohl být překonán fyzickou separací od Evropy a sebeurčením; náboženské i kulturní sepětí se „Zemí izraelskou“ pak z Palestiny dělaly předmět logického teritoriálního nároku.

Jedním z klíčových sionistických myslitelů byl **Theodor Herzl**, novinář a dramatik pocházející z rakouské Vídně. Jeho hlavní příspěvek k sionismu představovala kniha *Der Judenstaat* (Židovský

Diaspora: Výraz pro „rozptýlení se“ Židů po světě.

Herzl, Theodor

(1860–1904): Otec politického sionismu; zakladatel Světové sionistické organizace; autor *Der Judenstaat* (Židovský stát); zorganizoval první sionistický kongres v Basileji v roce 1897.

Alija (hebrejsky „cesta vzhůru“): Vlna židovských imigrantů do Palestiny a později i do Izraele.

Jišuv (hebrejsky „osídlení“): Židovské osídlení Palestiny před vytvořením Izraelského státu.

Kibuc: Družstevní zemědělská osada v Izraeli, založená na rovném sdílení výroby i spotřeby; produkt obtížných životních podmínek v Palestině na začátku století, jakožto i socialismu, který v této době zastávali vedoucí představitelé sionismu.

stát), vydaná v roce 1896, která, jak už ostatně naznačuje její jméno, obhajovala nezávislou státnost. Vytvoření židovského státu v Palestině bylo jediným možným a trvalým řešením židovského problému. Skrze svůj vlastní stát mohl židovský lid konečně zaujmout rovné místo mezi národy. Výsledkem Herzlova aktivismu a jeho myšlenek se stalo založení Světové sionistické organizace a svolání prvního sionistického kongresu do Basileje ve Švýcarsku v roce 1897. Prostřednictvím této institucionální báze se moderní sionismus vyvinul z nepřilíš početného intelektuálního hnutí v hnutí mezinárodní. Mezi jeho dva nejdůležitější cíle patřila podpora židovské emigrace do Palestiny a získávání půdy.

Až do tohoto momentu bylo přistěhovalectví do Palestiny spíše sporadické a s výjimkou skupiny Bilu v roce 1882, která je považována za první **aliju** (imigrační vlnu), se jednalo spíše o výraz osobní angažovanosti. Síť sionistických institucí byla ale nyní schopna imigraci organizovat a vedle toho položit také základy **jišuvu** (židovského osídlení) v Palestině. Druhá alija odstartovala v roce 1904 a trvala až do roku 1913. Většina nových imigrantů byla ruského nebo východoevropského původu a utíkala před perzekucí následující po nezdařené revoluci v Rusku v roce 1905. Rusko v dané době opustilo odhadem kolem 2,5 miliónu Židů, z nichž 60 000 se usadilo v Palestině (Tessler, 1994). Této druhé vlně imigrantů se pak většinou připisuje vytvoření prvních institucí na území Palestiny, jakožto i zahájení předstátního formování. Jejich nejznámějším úspěchem se stala zemědělská družstva na bázi komun, tzv. **kibucy**.

Vzhledem k tomu, že si Židé s Araby činili nárok na stejné území, vstoupil sionismus jako moderní nacionalistické hnutí do přímého souboje s nacionalismem arabským a později i palestinským. Arabský nacionalismus vychází z přesvědčení, že arabské obyvatelstvo tvoří jedinou politickou komunitu či

národ, který by měl být buďto nezávislý a sjednocený pod společnou vládou (Goldschmidt, 1996), anebo v podobě řady nezávislých, vůči sobě spojenecky vystupujících arabských států. Moderní arabský nacionalismus se objevil v kontextu arabského národního obrození, které začalo na konci osmnáctého století. Toto obrození bylo zčásti odpovědí na výzvy modernizace, zároveň však také představovalo střet s evropskými nacionalistickými myšlenkami svobody, nezávislosti, rovnosti a pokroku. Arabský nacionalismus přijal části obou výše zmíněných

a přivítal modernizaci, současně ale zdůrazňoval, že výtobytky evropského kolonialismu jsou zbytečné (Tessler, 1994).

Jako sionismus i arabský nacionalismus se začal vyvíjet nejprve v intelektuálních kruzích. První arabskou nacionalistickou stranou se tak stala malá tajná společnost založená kolem roku 1875 absolventy Americké univerzity v Bejrútu. Brzy po ní následovaly další společnosti a literární kluby, které šířily arabské nacionalistické myšlenky jednoty, jazyka a kultury.

V jádru arabského nacionalismu, právě tak jako i každého jiného nacionalismu, stál koncept sebeurčení. Při této snaze o dosažení nezávislosti byly zdůrazňovány tři elementární části arabského nacionalismu. Zaprvé, v důsledku reakce na celá staletí osmanské nadvlády zde existoval silný protiturecký sentiment, zahrnující i odezvu vůči revoluci Mladoturků z roku 1908. Zadruhé, vstup evropských koloniálních mocností na arabské území a jeho kontrola ze strany cizinců vedly k protikoloniálnímu a antiimperialistickému postoji. Zatřetí, interakce a soupeření se sionismem mu zároveň poskytly i antisionistickou ideologii.

Navzdory výše uvedeným společným cílům nebylo arabské národní hnutí ani zdaleka jednotné. Nejenže bylo nuceno potýkat se s odlišnými názory na stupeň autonomie a typ politického systému, o něž by mělo arabské obyvatelstvo usilovat, současně muselo čelit také soupeření o vůdčí pozice a vzniku separátních místních národních hnutí. Zřetelně se lišící palestinský nacionalismus byl jedním z takových rozštěpení. To se však začalo plně rozvíjet až v době, kdy se Palestina stala součástí britského mandátu a židovská imigrace spojená s vytvářením institucí začaly být vnímány jako hrozba místní arabské populaci.

Právě tak jako v případě sionismu, i arabský nacionalismus spoluvytvářelo okolní prostředí, především pak politické události na Západě. Například první arabský kongres byl zorganizován v roce 1913 v Paříži – nikoli na Blízkém východě. Mezi cíle kongresu tehdy patřilo ustavení administrativní autonomie, účast Arabů na ústřední osmanské vládě, přijetí arabštiny jako jednoho z úředních jazyků a všeobecné směřování k jednotě – to vše ale stále uvnitř rámce rozpadající se Osmanské říše. Další arabští nacionalisté však požadovali úplnou nezávislost. Vypuknutí 1. světové války a porážka Osmanské říše jim pro jejich požadavek měly poskytnout skvělou příležitost.

NÁSLEDKY PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

Zejména díky spojenecké politice Velké Británie se začátek 1. světové války v roce 1914 stal předzvěstí důležitých změn, které se týkaly naplnění jak arabských, tak sionistických ambicí. Osmanská říše vstoupila do války na straně Německa, v důsledku čehož se Británie na Blízkém východě ocitla ve válečném stavu s Osmany. Aby zabránila posledně jmenovaným v obsazení Suezského průplavu, začala si získávat přízeň místních arabských spojenců, kteří měli pomoci jejímu válečnému

McMahon, Henry

(1862–1949): Britský vysoký komisař (*High Commissioner*) v Egyptě v letech 1914–16; ve své korespondenci s šarífem Husajnem z Mekky přijal principy arabské nezávislosti.

Hášimovci: Klan kme-ne Kurajšovců, z ně-
hož pochází prorok Mohamed. Toto jméno se začalo používat pro šarify z Mekky, z nichž vyšli králové Hidžázu, Iráku a Jordánska.

Weizmann, Chajim

(1874–1952): Profesor chemie a důležitý představitel sionismu; v letech 1920–48 prezidentem Světové sionistické organizace; v Palestině podporoval rozdělení na základě parity; 1948–52 prvním prezidentem Izraele.

úsilí (Goldschmidt, 1996). Výměnou za slib budoucí arabské nezávislosti tak v roce 1915 britský vysoký komisař v Káhiře sir **Henry McMahon** vyjednal podporu ze strany vůdce rodu **Hášimovců** a emíra z Mekky, **šarífa Husajna**. Série dopisů známých jako Husajnova a McMahonova korespondence [**Dok. 1, s. 114**] obsahuje příslib, že pod arabskou nadvládu bude navrženo arabské území Osmanské říše s výjimkou oblastí Mersiny a Alexandretty, jakožto i oblastí na západ od Damašku, Homsu, Hamy a Aleppa, které nebyly čistě arabské. Podle arabské interpretace se takto vyňaté území rovnalo současnému Libanonu a částem Sýrie. Palestina, navzdory pozdějšímu tvrzení Británie, nebyla jeho součástí.

Příslib arabské nezávislosti a státnosti nebyl tím jediným, k čemu se Británie zavázala v rámci kontextu spojenecké politiky 1. světové války. Do léta 1917 začala britská vláda za potenciálního spojence považovat také sionistické hnutí (Fraser, 1995). Klíčovým hráčem na straně sionistů se stal **Chajim Weizmann**, chemik ruského původu vyučující na univerzitě v Manchesteru. Už před válkou udržoval kontakty s celou řadou liberálních i konzervativních politiků, včetně bývalého ministerského předsedy Arthura Balfoura. Aspiracím sionistů Weizmann napomáhal dvěma důležitými způsoby: zaprvé, byl vynikajícím diplomatem a výřečným mluvčím celého hnutí; zadruhé, byl zapojen do výzkumu syntetické výroby acetonu, až dosud dováženého z Německa, který byl nenahraditelnou surovinou při výrobě výbušnin a v důsledku toho nepostradatelný i pro britské válečné úsilí. Obě výše zmíněné skutečnosti mu pak pomohly přesvědčit tvůrce britské politiky, že sionisté jsou pro válečné úsilí Británie důležití. Sionisté mohli přispět k udržení ruské fronty, která se hroutila z důvodu ruských vnitřních revolučních zmatků, a mohli pomoci také při povzbuzení zoufale potřebné

vojenské pomoci ze strany Američanů. Výsledkem Weizmannovy diplomacie a jeho přesvědčovacích schopností se proto stala deklarace vydaná 2. listopadu 1917 ministrem zahraničních věcí Balfourem, v jejímž textu stálo, že „*vláda Jeho Veličenstva je vytvoření národní domoviny pro židovský lid v Palestině příznivě nakloněna*“. [**Dok. 2, s. 114**]

V tomto momentě je třeba učinit několik poznámek. Balfourova deklarace neuváděla, že by Palestina měla být přeměněna na židovský stát. Ve skutečnosti se sice slovo „stát“ v počátečních verzích tohoto prohlášení objevilo, díky tlaku vyvinutého britskými Židy, kteří se obávali

toho, že by mohlo poškodit jejich práva a status občanů Spojeného království, bylo ale později změněno. Dále, ani Balfourova deklaráce ani Husajnova a McMahonova korespondence nespecifikovaly konkrétní hranice území slíbeného jak Židům, tak Arabům. V důsledku toho tak sionisté i arabští nacionalisté věřili, že Palestina byla přislíbena právě jim. Sémě konfliktu bylo zaseto.

BRITSKÁ POLITIKA A MANDÁTNÍ ÚZEMÍ PALESTINA

V roce 1918 vstoupili britští vojáci do Palestiny a v Jeruzalémě zřídili prozatímní vojenskou vládu. Británie tak vznesla reálný nárok na území, které bylo nejen přislíbeno Arabům a sionistům, ale bylo zároveň tajnou britsko-francouzskou Sykes-Picotovou dohodou vytýčeno jako mezinárodní zóna [Dok. 3, s. 115]. V očekávání budoucího rozpadu Osmanské říše si Británie s Francií rozdělily Blízký východ na sféry vlivu, aby zabránily mocenskému vakuu a vstupu Ruska do dané oblasti. Britská vojenská přítomnost od roku 1918 zajistila Británii, že jí byl v roce 1922 Společností národů udělen mandát nad Palestinou, čímž dosáhla svých strategických cílů spočívajících v „zajištění přístupu k Suezskému průplavu a na Východ, zabránění tomu, aby se francouzské ambice v Libanonu a Sýrii šířily dále na jih a ve vytvoření suchozemského mostu od Středozemního moře až k ropným polím Iráku“ (Tessler, 1994: 7). Mandát ukládal Británii odpovědnost za to, že v zemi vytvoří „takové politické, administrativní a ekonomické podmínky, které zajistí vytvoření židovské národní vlasti... a rozvoj institucí samosprávy, a také za zajištění občanských a náboženských práv všech obyvatel Palestiny, bez ohledu na jejich rasu či náboženství“.

Britská politika se už od samého počátku zmítala mezi navzájem si odporujícími sliby a odlišnými názory uvnitř jejího vlastního vedení. Rozšířeným pohledem na toto období je, že Británie byla značně neschopnou mandátní mocností, které se podařilo probudit zášť Arabů a zároveň být nepřátelskou vůči sionistickému projektu budování státu. Politiky přijatelné současně pro Araby i sionisty nebylo nikdy dosaženo a britská místní politika byla ještě dále komplikována často protichůdnými postoji v politice světové. Británie tak například na mezinárodní scéně jevila tendence sionismus podporovat, zatímco v Palestině, často pod vlivem obav z mínění muslimů v sousedních zemích a Indii, britští úředníci stranili spíše Arabům (Goldschmidt, 1996). Vzájemná podezřívavost Arabů a Židů, namířená i proti britským úmyslům, pak v takovém prostředí jen vzkvétala. Celá řada Arabů věřila, že Británie má v plánu udržet se v Palestině tak dlouho, dokud nedojde k dosažení židovské většiny. Mnoho Židů se zase domnívalo, že za tím účelem, aby zabránila vzniku židovského státu, poskytuje Británie potají Arabům svou pomoc a zbraně a současně také omezuje židovské přistěhovalectví. Zatímco britská politika v Palestině se tedy potácela od jedné krize ke druhé, mezi oběma komunitami došlo počínaje prvními arabskými nepokoji z let 1920 a 1921 k nárůstu násilí.